

I. N. D. O. M.

Disfertatio Academica,

Continens Disquisitionem:

AN VIRTUTES GENTILIIUM SINT
SPLENDIDA TANTUM PECCATA?

Quam

Conf. Ampl. Fac. Philos. in Reg. Acad. Aboënsi,

PRÆSIDE

Mag. JOHANNES BILMARK,

Histor. ac Philos. Pract. Professore Reg. & Ord.,

nec non

Facultatis Philos. b. t. Decano,

PRO GRADU

Publico Examine subicit

CAROLUS JOHANNES NORDLING,

Ostrobothnicus,

In Auditorio Majori die XIX Junii A. MDCCXCIV.

Horis ante meridiem solitis.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIANIS.

VIRO *Maxime Reverendo atque Celeberrimo,*
Dn. Mag. ANDREÆ CHYDENIO,

*S. S. Theologiae DOCTORI, Ecclesiae, quae DEO in Gamle
Carleby colligitur, PASTORI,*

nec non

Vicini Districtus PRÆPOSITO,

PATRONO BENIGNISSIMO,

*Ob beneficia, & meritis & expectatione majora, in se
collata, dissertationem hanc, quum melius non suppeteret pie-
tatis nunquam intermoriturae pignus, offert*

PATRONI BENIGNISSIMI

humillimus cliens

CAROLUS JOH. NORDLING.

PRÆFATIO.

Vitas hominum, quos Gentiles (a) appellare moris est, ad fidem Scriptorum, qui eas memoriæ prodiderunt, perlustrantes, satis animadvertimus, non paucos eorum (b), dum viverent, talibus inclaruisse factis, qualibus & æqualium amorem & posterorum promeruerunt laudem. Quo autem nomine illa sint insignienda, de eo inter eruditos non convenit. Veteres Auctores facta ista notioni virtutis, quam sibi formarunt non prorsus ineptam, per hanc intelligentes habitum animi, rationi consentaneum, vel ut aliis placuit, facultatem recte ac bene vivendi, applicantes, nomen virtutum eis tribuere haud dubitarunt; quod vero elogium illis derogant plerique Patrum Ecclesiæ & Scholasticorum Doctorum, aliam nullam acriorem humanam pro virtute habentium, quam præceptis Evangelii conformem. Imprimis autem constat, inclytum Hipponensium Episcopum, AUGUSTINUM, virtutes Gentilium *splendida tantum peccata* (c) appellasse, quibus verbis subinnuere forte voluit, eas esse quædam solummodo virtutum simulacra. Edidit

quoque superiori seculo Illuftris Scriptor Gallicus DE LA MOTHE LE VAYER prolixam tractationem de *Virtute Gentilium*, in qua tamen non veram virtutis hujus indolem exponere aggreditur, duo alia potius argumenta fibi fumens enucleanda, alterum, quid de æterna Gentilium falute ex mente plerorumque Patrum & auctoritate Ecclefiæ Romanæ fit habendum, alterum, quo fi non eluat, faltem imminuat vitiorum quorundam maculas, præftantiffimis inter Gentiles Philofophis communiter adfingi folitas (d). Rigidiorem actio- num humanarum cenfuram inftituit Scriptor Gallicus admodum celebris L'ESPRIT FLECHIER, qui in Libro, quem *La Fauffeté des Vertus humaines* infcripfit, oftendere nititur, quaslibet virtutes, quarum infignem adfert feriem, ex folis naturæ viribus procedentes, efle falſas, nec alias efle veras ac genuinas, quam quæ gratiam Divinam agnoſcant genetricem. Quo loco noſtræ Ecclefiæ Doctores habeant virtutes Gentilium, aliis enarrandum relinquimus, ne falcem in alienam mittamus meſſem, obiter notantes, multos eorum a ſententiâ Auguſtini haud longe diſcedere. Sufficit, quod ex allatis pateat, nobis non deſuiſſe rationem, in factorum Gentilium indolem inquirendi, atque ex hac cum genuina virtutis notione collata oſtendendi, eadem virtutum nomine non efle indigna. Sin autem in arduo hocce argumento hallucinari nobis contigerit, homines enim ſumus, & nihil humani a nobis alie-

alienum putamus, veniam B. Lectoris qua par est observantia nobis enixe expetimus.

- (a) *Gentiles* sunt, quotquot a vera Dei & operum Divinorum cognitione, in sacris pandectis patefacta, absunt. (b) Per *Gentiles* non intelligimus promiscuam horum multitudinem, ad moralitatem suarum actionum vel non attendentem, vel eam perverse aestimantem, sed eos, qui suam excoluerunt rationem, & huic convenienter suam instituerunt vitam. (c) Vid. *Libr. IV contra Julianum Cap. 3* (d) Vid. *Oeuvres de François de la Motte le Vayer Tom. V. Part. I.*

§. I.

Virtuti notionem licet non eandem, nec tamen plane diversam tribuunt Philosophi, quorum plerique eam definiunt per serium studium actiones suas ad Legis Divinae normam componendi; pro qua autem aliis placet definitio virtutis, quod sit actio humana Legi Divinae ex proposito agentis conveniens, quam posteriori, quae naturam virtutis moralis propius exhaurit, nostram nunc facimus (a). In confesso enim est, quoties de virtute alicujus hominis disquiritur, toties quaestionem non institui de eo, quod is intendit facere, sed quod reapse fecerit. Praeterea quum norma virtutis moralis, cui virtus Christiana contradistinguitur, non quod essentialiter differant, sed diversum tantummodo cognoscendi principium habeant, sit Lex Naturalis, cujus prima & utilissima praecipua cuivis, qui rationis suae culturam non prorsus negle-

xit, adeo evidentia occurrunt, ut *cordibus nostris inscripta* phraſi Biblica dicantur, & Gentiles rationis ductum ſequentes ad Legis Naturalis normam ſuas inſtituerint actiones, ut Historia adſatim docet, iniquum foret laudem omnem virtutum moralium eis denegare. Ex adverſo, quum peccatum conſiſtat in actionis a Lege Divina discrepantia, adeoque virtuti opponatur, nec illud huic niſi plane inepte applicari poteſt; unde ſequitur, virtutes Gentilium non eſſe peccata, quicumque etiam his mutuetur ſplendor.

- (a) Non equidem ignoramus, quosdam priorem altarum definitionum applicare virtuti morali, poſtiorum officiis; qua autem admiſta opinione, virtus agendi conatu magis, quam ipsis ſe exereret actionibus; quæ tamen virtutis notio communi de virtute morali ſententiæ haud eſt congrua. Abſonum certe non eſt, ſi contendamus, binas has locutiones: virtutes colere, & ſua præſtare officia, eſſe ſynonymicas.

§. II.

Produnt ſe virtutes præſtatione officiorum, Deo, nobis ipsis & aliis hominibus debitorum; quare inſtituti poſtulat ratio, ut ſeorſim diſpiciamus, quomodo illorum intuitu & ſenſerint & ſe geſerint ſaniores Gentilium. Diſſiteri nemo poteſt, pleroſque Gentilium in Polytheiſmum (a) atque Idololatriam propendiſſe; quæ mala, a quorum contagione ne quidem Iſraelitæ, dilectum Dei peculium, fuerunt immunes, craſſiſſimis ignorantie tenebris, maximæ orbis noſtri parti olim

olim incumbentibus, erunt tribuenda; non tamen plane Athei (b) fuerunt, ab omni sana de Deo cognitione prorsus remoti. Hanc de existentia Dei persuasionem gentibus fuisse communem asserit CICERO, ipse licet gentilis, nullam, inquiens, gentem esse, neque tam inmansuetam, neque tam feram, quæ non, etiamsi ignoret, qualem habere Deum deceat, tamen habendam sciat (c). In hoc autem Numine plures perfectiones, ut actionum a se suscipiendarum motiva, venerabantur, scilicet 1:o *Omnipresenciam*; THALES enim Milesius statuit, homines existimare oportere, Deorum omnia esse plena, Deos omnia cernere, fore enim omnes castiores (d); 2:o *Eximiam bonitatem*, in qua prædicanda multi Gentilium adeo sedulos se præbuerunt, ut eam satis admirari non possent. Quoties ne Jovem Optimum maximum, & Deos bonos celebrant? Quoties ne Deorum benignitatem, magnificentiam atque amorem in homines prædicant? Eis accepta referebant faniores præcipua, quibus fruebantur, bona; ita quidem ut PLATO doceret, *virtutem neque natura, neque doctrina, neque exercitatione parari, sed Dei donum esse* (e); cui etiam assentit SENECA, adfirmans: *Virum bonum sine Deo esse neminem* (f); 3:tio *Iustitiam*, quare in suum induxerant animum, Jovem, Deorum Supremum, semper occupari tam in remunerandis bonorum factis, quam in puniendis malorum facinoribus. Et quum sæpius experirentur, hominum in hac vita conditionem actionibus eorum non respondere, ipsis quo-

que fuit persuasum, post scenam heic peractam, aliam dari vitam, in qua accuratior foret actionum humanarum retributio, virtutumque alumnos in campis Elysiis sine ulla mali mixtura quibusvis bonis perpetim fruituros, viciorum autem mancipia exquisitissimos in tartaro cruciatus sine spe melioris conditionis passura. Præterea quod ad cultum Dei attinet, Diis offerendum censuerunt *Compositum jus, fasque animo, sanctosque recessus - - Mentis, & incoltum generoso pedus honesto* (g), vel ut CICERO præcipit, *Eos semper pura, integra & incorrupta mente venerari* (h). Nec tamen intermiserunt, externis actibus gratum Deo testari animum, pro suo ingenio preces, vota & sollemnes hymnos ad Eum fundentes, festa in ejus honorem instituentes, donis ac spoliis subinde opimis templa ornantes, nec non sumtuosa sacrificia iterum iterumque immolantes, cui cultus generi licet multum perverſi in executione admisceretur, in ipsa tamen institutione studium haud vituperandum summo Numini placendi promicat. Imo quum ingentem Deorum numerum esse sibi persuaderent, nescirent autem annon plures adhuc essent, ne Numen quoddam præterirent inhonoratum, ignotis etiam altaria exstruxerunt; hinc *ara Ignoto Deo* ab Atheniensibus consecrata; hinc in quibusdam templis *loculus, statua vacuus, relictus, Deoque invisibili consecratus* (i). Quum itaque gentilium multi animum his aliisque similibus principis gererent imbutum, atque his convenienter,

uti

uti ex vitis eorum patet, Deo officia præstarent, & PYTHAGORICO-PLATONICI docerent, finem actionum humanarum esse ὁμοίωσιν τῷ Θεῷ, *assimilationem Deo* (k); quisque, ut nos opinamur, haud ægre admittet, actiones eorum, licet non in totum, in tantum tamen, quantum eorum permittit conditio, Legi Divinæ fuisse convenientes, adeoque virtutis nomen eis non profus denegandum.

- (a) Præstantiores Gentilium licet sibi satis perspectum haberent, Polytheismum sicut sanæ rationi adversum, ita ineptum esse, eum tamen, præter SOCRATEM, nemo publice impugnare est ausus, hujus quippe exemplo edocti, tale factum superstitionis illis temporibus fuisse capitale; ex animi tamen sententia unum solummodo esse Deum credebant saniores. Quocirca scitum omnino fuit effatum EPICURI, inter suæ ætatis religiosos non habiti: *Impius est, inquit, non qui tollit multitudinem Deorum, sed qui Diis multitudinis opiniones applicat, vid. Epistol. ad Menoeceum apud Diogenem Laërtium.* (b) Adfirmat WOLFIIUS virtutem naturalem in *Atheas* etiam cadere, per quos autem intelligit omnes, qui distincta Dei cognitione destituuntur, Vid. *Philos. Practicæ Univers. Libr. I. §. 338.* (c) Vid. *Libr. I. de Legibus §. 24.* (d) Vid. CIRCERONIS *Libr. II. de Legibus §. 26.* (e) In *Menone.* (f) Vid. *Epistol. XLI.* (g) Vid. *PIRSII Satyr. II. v. 74, 75.* (h) Vid. *Libr. II. de natura Deorum §. 71.* (i) Vid. *Les Oeuvres de la Motte le Vayer Tom. V. Part. I. p. m. 320.* (k) Vid. PLATO in *Phædone p. 80. & in Theæteto p. 176.*

§. III.

Officiorum nobis ipsis debitorum alia concernunt animam, alia vero corpus, quorum neutra plane intermiserunt saniores gentilium. Ut animæ excolerent facultates, non solum libenter se in disciplinam traderunt eis, ex quorum institutione in scientiis proficere possent, sed in exteris quoque regiones peregre sunt profecti, cognitionem domi acquisitam in suum & popularium usum quovis impendio aucturi. Et quum exercitio virtutum moralium turbulenti imprimis obtent adfectus, qui exæstuant lumen rationis ita obfuscant, ut homo moralitatem actionum generatim cognitam in casibus singularibus non perspiciat, in eo elaborarunt, ut illos in sua haberent potestate; Stoicis eo usque progredientibus, ut adfectus esse extirpandos docerent. Quorum licet placitum non valuerit, utpote naturæ humanæ contrarium; plura tamen sunt eorum exempla, qui adfectuum suorum impetui fortiter resisterint. Miramur igitur CYRUM, SCIPIONEM, aliosque ejusdem erectæ indolis viros, exquisitissimis voluptatum illecebris, a fortuna sibi oblati, amore virtutis magis, quam metu reprehensionis ductos, frui noluisse. Scilicet sollicitantibus in suas partes adfectibus opposuerunt canonem: *Est virtus placitis abstinuisse bonis.* Male quidem ob voluptatis studium a multis audit EPICURUS, quam de eo suspicionem auxerunt multi suorum adfectorum, in luxuriam pronissimi, aliamque non curantes voluptatem, quam

quam corporis faginæ inservientem; docent tamen Scriptores, qui vitam Epicuri litteris consignarunt, eum voluptatem animi, fructum vitæ bene transactæ, commendasse, sobrietatis fuisse studiosissimum, eumque proinde non semel profesum, *se, si panem modo & aquam haberet, paratum esse etiam cum Jove de felicitate certare*, ceu perhibet STOBÆUS (a). Quam solliciti autem non pauci gentilium fuerint de continuo virtutum studio, ex vitæ examine, quotidie secum instituto, colligi potest, cujus memorabile exemplum reliquit SENECA, ita scribens: *Utor hac potestate, & quotidie apud me causam dico. Cum sublatum e conspectu lumen est, & conticuit uxor, moris jam mei conscia, totum diem mecum scrutor, facta & dicta mea emetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo; quare enim quicquam ex erroribus meis timeam? cum possim dicere: Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco. In illa disputatione pugnacius locutus es: noli postea congregari cum imperitis. Nolunt discere, qui nunquam didicerunt. Illum liberius admonuisti, quam debes: Itaque non emendasti, sed offendisti. De cætero vide, non tantum an verum sit, quod dicis, sed an ille, cui dicitur, veri patiens sit* (b). Quum itaque meliores gentilium vitam suam modis jam dictis componerent, & insuper curarent, ut mens sana habitaret in corpore sano, ambigere nemo potest, quin hæc actiones, quibus officia erga nos constant, Legi Divinæ fuerint congruæ, ad eoque virtutibus moralibus annumerari debeant.

(a) *In sermone de continentia & sobrietate.* (b) *Vid. Libr. III. de ira Cap. 36.*

§. IV.

Quod ad officia, aliis hominibus debita, attinet, nec in eis præstandis socordes fuisse Gentilium multos constat, quorum nempe animis præceptum Juris Naturalis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, quotidie observabatur, & quo aliis nocendi stimulus haud parum retundebatur. Perspexerunt insuper, parum esse alios non læsisse, nisi eos, sua egentes opera, opportune adjuvasent, quare CICERO, ut humanitatis præco, monet: *nos non nobis solum natos, sed homines hominum causa esse generatos, ut ipsi inter se alius alii prodesse possent* (a). Extra oleas autem omnino vagaremur, si singularia quædam justitiæ, bonitatis, liberalitatis, cæterarumque virtutum, quæ aliis potissimum sunt præstandæ hominibus, exempla in medium nunc adferremus, quippe quorum insignem messem, a se collectam, posteritati reliquit VALERIUS MAXIMUS; silentio tamen præterire non possumus, integras Nationes sensu honestatis adeo fuisse imbutas, ut hanc speratis quantumvis magnis præferre commodis non dubitarent. De Atheniensibus legimus, quod consilium THEMISTOCLIS, quo patriam ad summum potentiae culmen haud operose eveheret, nondum licet sibi detectum, unanimes improbaverint, simul ac ARISTIDES, quem ejus consortem esse voluerat populus, indicasset, illud quidem patriæ utilissimum,

mum, juxta vero ab honestate esse remotum (b). Imo ex Legibus Atheniensium diris devovebantur, quotquot officia innoxiae utilitatis aliis, eorum indigis, non praestarent. Adde, quod in generali officiorum erga alios observantia non substituerint prudentiores Gentilium, sed, incidente inter isthaec officia collisione, non ignoraverint, quo illa ordine praestare deberent, & quidem pro objectorum diversa dignitate, *Deo immortali primas, patriae secundas, parentibus tertias &c. partes tribuerent* (c). Ex quibus in summam collectis firmiter concludere licet, virtutes Gentilium classi peccatorum nequaquam esse inferendas.

(a) Vid. *Libr. I. de officiis Cap. VII.* (b) *Traité des Etudes par Mr. ROLLIN Tom. III. p. 294, 295.* (c) Vid. *Cit. CICERONIS Libr. I. Cap. XLV.*

§. V.

Quoniam vero indirecta propositionis alicujus demonstratio magis interdum stringit, quam directa; illa etiam ad ostendendam virtutum Gentilium indolem uti juvat. Demus igitur, ARISTIDIS abstinentiam & justitiae studium, CIMONIS beneficentiam, EPAMINONDAE veracitatem, SCIPIONIS castitatem, aliorumque Gentilium bonas actiones fuisse tantummodo peccata; quare quum oppositorum sit opposita ratio, sequitur, avaritiam, injustitiam, duritiam erga pauperes, mendacium, adulterium, aliosque ejusdem furfuris actus in virtutum numerum esse referendos; quod nemo,

cui sanum modo est sineput, unquam admittet. Adeoque iniqui sunt iudices, quotquot bonas Gentilium actiones, ob defectus nonnullos eis adhærentes & fortem comitantes humanam, ita extenuare nitantur, ut eas pro peccatis solummodo habeant.

§. VI.

Pro nostra autem defendenda sententia, quod nimirum virtutes Gentilium non sint splendida (epitheton hoc adjectum non emollit earum indolem) peccata, vix aliud firmitus adferri potest argumentum, quam quod DEUS Ipse, Ens sanctissimum ac justissimum, illos specialibus earum intuitu ex sua tamen gratia, ornaverit præmiis, in quam rem nonnulla tantum, sed luculenta, adferemus exempla. Sicut igitur Deus præcipuam populi Israëlitiçi habuit curam; ita etiam obstetrices Ægyptiacas, Siphram & Puam, inhumanum Regis Pharaonis mandatum, de infantibus Israëlitarum recens natis e medio tollendis, dextre eludentes, multis mactavit bonis, quæ eleganti phrasi Biblica, quod *DEUS eis domos exstruxit* Exod. I: 21. designantur. Similiter de CYRO, Persarum Monarcha, legimus, quod Deus sesquiseculo antequam nasceretur per Prophetam ESAIAM eum nominaverit, eique propter suum in oppresos Israëlitas favorem, benedictionem promiserit: *Dabo tibi thesauros abstrusissimos & repositas opes abditissimas - - - propter servum meum Jacob & Israël electum meum* El. XL: 3, 4. Imprimis

mis autem est memorabile Centurionis illius Cæsariensis, CORNELII, exemplum, Act. X. occurrens, cui tale testimonium Angelus DEI, ad eum missus, perhibuit, v. 4. *αἱ προσευχαὶ σε καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σε ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ*, hoc est, *preces & elemosynæ tuæ adscenderunt in memoriam coram DEO*; cui etiam beneficentissimus DEUS suam impertivit salutarem gratiam; quocirca notandum est elogium Apostoli PETRI: v. 34, 35: *Ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι, ὅτι οὐκ ἐστὶ προσωπολήπτης ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔδνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργασόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστί, ἰ. ε.* *In veritate comperio, DEUM non respicere ad personam, sed in quavis gente acceptum ei esse quemvis, qui eum timeat, & operam det justitiæ.* Quamvis vero PETRUS, Spiritus sancti Numine actus, rotunde adfirmet, DEUM non esse *προσωπολήπτην*; sed quemvis, in quavis gente DEUM timentem & justitiæ operam dantem, Ei esse acceptum; plerique tamen Theologi hanc assertionem ad eos tantum restringunt, qui fidem saltem implicitam, ceu loqui amant, habent, proindeque contendunt, Cornelium non Gentilem, sed *Profelytum portæ* fuisse. Ex adverso tamen non desunt argumenta, quæ Centurionem hunc fuisse gentilem svadere videantur. Primo enim haud opus fuerat, ut DEUS animum Apostoli Petri emphatico, quo factum est, modo ad evangelium profelyto, in communionem Ecclesiæ Judaicæ jam admisso, annuncian- dum excitaret. Deinde Petrus, missioni Divinæ obe-

diens, in exordio concionis, ad Cornelium & ejus domum habitæ, fatetur, se jam comperire, DEUM ἐκ εἶναι προσώπολήπτην, sed quemvis pium justumque in quovis populo ei esse acceptum, quæ verba auditoribus suis, nisi Gentiles fuissent, non convenissent. Legimus denique Act. XI; 2, 3, conversos Judæos, Hierosolymis degentes, Petro fuisse indignatos, quod ad Gentiles, seu præputium habentes, esset ingressus; his verbis Cornelium & ejus domum indigitantes. Quum itaque Gentiles ob bona opera DEO sint accepti, hæc ad peccatorum, Sanctissimo Numini semper ingratorum, classem perperam omnino referuntur.

§. VII.

Forte autem quis concedens, argumenta a nobis hæctenus allata suo non destitui robore, urgebit tamen, eadem uno convelli ictu, illis contradicente dicto Biblico in Epist. PAULI ad Romanos Cap. XIV: 23. occurrente: πᾶν ὃ ἐκ ἐκ πίστεως, ἀμαρτία ἐστίν, id est: *quicquid non est ex fide, peccatum est*; quare cum in confesso sit, virtutes Gentilium ex fide non fuisse, cum AUGUSTINO colligunt, eas pro peccatis esse habendas. BALDUINUS igitur in hunc versum ita commentatur: *Sane B. Augustinus virtutes Gentilium nominare peccatum non dubitavit, non quod in suo genere & materialiter actiones malæ sint; sed partim quia non recto fine fiunt, neque etiam a persona DEO grata; nihil enim personam DEO gratam & acceptam facere potest, quam*
fides

fides in Christum; ex quo fundamento virtutes illæ Ethnorum peccata vocantur, nimirum non intrinsece & in sua natura, sed extrinsece in judicio DEI consideratæ, absque fide factæ &c. (a). Hoc quidem argumentum foret omni exceptione majus, si voci *fidei* unica tantum significatio in sacris litteris tribueretur, eâdemque fides salvifica, cujus objectum est CHRISTUS, constanter indigaretur; contra ea autem plures τῆς πίστεως significatus in libris occurrere Canonicis, nisi in his peregrinum fugere potest neminem. Inter hos notandum, quod quum fides in citato Scripturæ S. loco opponatur conscientiæ dubiæ, eaque notione pluribus in isthoc capite occurrat vicibus, evidens sit, per *fidem* heic indigitari *conscientiam certam*, seu de moralitate actionum suarum plene informatam, qua gaudens homo bonum nec spe alicujus lucri, nec vana quadam ostentatione, sed ideo facit, quod certa sua conscientia illud præcipiat, & in eo præcipuum inveniat animi sui oblectamentum. Quum itaque in confesso sit, Gentilium multos ex his aliisque certe non improbandis motivis plures edidisse actiones, neque his ex mente Apostoli PAULI, macula quædam peccatorum erit adfingenda.

(a) Vid. *Ejus Comment. in Epist. ad Romanos p. 250.*

§. VIII.

Rationibus in medium hæctenus allatis duas annexo observationes, alteram, quod licet B. AUGUSTINUS

NUS

MUS virtutes Gentilium atro notet carbone, laudet tamen veteres Romanos, adjiciatque, DEUM eis imperium orbis terrarum ob eorum moderationem & æquitatem concessisse (a), quæ opiniones contradictionem haud obscuram continent, alteram, quod mirum non sit, Eruditorum multos virtutes Gentilium ad instar peccatorum habuisse, veritos scilicet, ne si contrariam admitterent sententiam, parum ab eorum errore abesse putarentur, qui opinentur, quosdam Gentilium salutis æternæ futuros participes. Enimvero quum nec virtutes Christianorum, nedum Gentilium, sint causa salutis æternæ meritoria; patet ab indole actionum ad futuræ vitæ conditionem feliciorum argumentari non licere. Concedimus omnino, bonas Gentilium actiones multis laborare defectibus, quum virtutis tamen criteria in eas quadrent, nec hujus nomen eis erit denegandum; sicut nemo inficiabitur, infantem vere esse hominem, quamvis eam perspicaciam & illud corporis robur, quibus juvenis ovat, desideret. Cæterum disquisitio illa, multum agitata, de futura proborum Gentilium post hujus vitæ curriculum conditione, ad modestam illam, quam nos profitemur, Philosophiam non spectat, nobis imperantem, in effato Apostoli PAULI in *Epist. ad Rom. Cap. XI: 33, 34.* esse acquiescendum: *Quam inscrutabilia sunt DEI judicia, & Ejus viæ impervestigabiles? Quis enim cognovit mentem Domini, aut quis ei fuit a consilio?*

(a) Vid. *Libr. V. de Civil. DEI Cap. 19 & 21.*